

IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 4

2026

INKLYUZIV TA'LIMDA SUBYEKT FAOLIYATINI INTEGRATIV TASHKIL ETISH METODLARINI AMALIY JORIY ETISH TAJRIBASI

Yusubjonova Gulizebo Rustamjon qizi
Namangan davlat pedagogika instituti, magistranti

Annotatsiya

Mazkur maqolada inklyuziv ta'lim tizimida subyektlar faoliyatini integrativ asosda tashkil etish metodlarini amaliy joriy etish tajribasi tahlil qilinadi. Tadqiqotda pedagog, o'quvchi, ota-ona, psixolog, defektolog hamda ijtimoiy hamkorlar o'rtasidagi uzviy aloqadorlikni ta'minlashning tashkiliy-pedagogik mexanizmlari yoritilgan. Inklyuziv ta'lim jarayonida hamkorlik, differensial yondashuv, individual ta'lim trayektoriyasi, kompleks qo'llab-quvvatlash va refleksiv monitoring kabi integrativ metodlarning samaradorligi asoslab berilgan. Shuningdek, mazkur metodlarni amaliyotga tatbiq etish natijasida ta'lim sifati, o'quvchilar ijtimoiy faolligi, moslashuvchanligi va ta'lim jarayonidagi subyektlar o'rtasidagi o'zaro hamkorlik darajasi oshishi ko'rsatib berilgan. Maqola natijalari inklyuziv ta'lim muassasalarida integrativ yondashuvni takomillashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, integrativ yondashuv, subyekt faoliyati, amaliy joriy etish, pedagogik hamkorlik, individual yondashuv, differensial ta'lim, refleksiv monitoring, kompleks qo'llab-quvvatlash, ta'lim sifati.

ОПЫТ ПРАКТИЧЕСКОГО ВНЕДРЕНИЯ МЕТОДОВ ИНТЕГРАТИВНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СУБЪЕКТОВ В ИНКЛЮЗИВНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Юсубжонова Гулизебо Рустамжон кизи
Наманганский государственный педагогический институт, магистрант

Аннотация

В данной статье анализируется опыт практического внедрения методов интегративной организации деятельности субъектов в системе инклюзивного образования. В исследовании освещаются организационно-педагогические механизмы обеспечения взаимосвязанной деятельности педагога, обучающегося, родителей, психолога, дефектолога и социальных партнёров. Обоснована эффективность таких интегративных методов, как сотрудничество, дифференцированный подход, индивидуальная образовательная траектория, комплексная поддержка и рефлексивный мониторинг в условиях инклюзивного образования. Также показано, что внедрение данных методов в практику способствует повышению качества образования, социальной активности и адаптивности обучающихся, а также уровня взаимодействия между всеми субъектами образовательного процесса. Результаты статьи могут быть использованы для совершенствования интегративного подхода в учреждениях инклюзивного образования.

Ключевые слова: инклюзивное образование, интегративный подход, деятельность субъектов, практическое внедрение, педагогическое сотрудничество, индивидуальный подход, дифференцированное обучение, рефлексивный мониторинг, комплексная поддержка, качество образования.

EXPERIENCE OF PRACTICAL IMPLEMENTATION OF METHODS FOR THE INTEGRATIVE ORGANIZATION OF SUBJECT ACTIVITY IN INCLUSIVE EDUCATION

Yusubjonova Gulizebo Rustamjon qizi
Namangan State Pedagogical Institute, Master's Student

Abstract

This article analyzes the experience of practical implementation of methods for the integrative organization of subject activity in the system of inclusive education. The study highlights the organizational and pedagogical mechanisms for ensuring interconnected cooperation among teachers, learners, parents, psychologists, special educators, and social partners. The effectiveness of integrative methods such as collaboration, differentiated approach, individualized learning trajectory, comprehensive support, and reflective monitoring in inclusive education is substantiated. The article also demonstrates that the practical application of these methods contributes to improving the quality of education, increasing students' social activity and adaptability, and strengthening interaction among all participants in the educational process. The results of the study can be used to improve the integrative approach in inclusive educational institutions.

Keywords: inclusive education, integrative approach, subject activity, practical implementation, pedagogical cooperation, individual approach, differentiated learning, reflective monitoring, comprehensive support, quality of education.

Bugungi kunda jahon ta'lim tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Inklyuziv ta'lim nafaqat alohida ta'lim ehtiyojiga ega bo'lgan bolalarning umumiy ta'lim muhitiga jalb etilishini, balki barcha ta'lim subyektlarining o'zaro hamkorlik, teng ishtirok va ijtimoiy moslashuv asosida faoliyat yuritishini ham taqozo etadi. Shu bois inklyuziv ta'lim jarayonini samarali tashkil etishda subyektlar faoliyatini integrativ yondashuv asosida yo'lga qo'yish muhim ilmiy-pedagogik ahamiyat kasb etadi. Zero, pedagog, o'quvchi, ota-ona, psixolog, defektolog, logoped va boshqa mutaxassislar faoliyatining yagona maqsad sari yo'naltirilgan holda uyg'unlashuvi ta'lim sifatini ta'minlashning asosiy omillaridan biridir.

Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda inklyuziv ta'limning mazmuni, tamoyillari, tashkiliy-pedagogik asoslari hamda individual yondashuvga doir masalalar keng o'rganilgan bo'lsa-da, subyektlar faoliyatini integrativ tashkil etish metodlarini amaliyotga joriy etish tajribasi hali ham dolzarb muammolardan biri bo'lib qolmoqda. Chunki amaliyotda inklyuziv ta'limning muvaffaqiyati ko'p jihatdan ta'lim jarayonidagi barcha ishtirokchilarning o'zaro aloqadorligi, vazifalar taqsimoti, hamkorlik mexanizmlari va reflektiv faoliyatiga bog'liq bo'ladi. Bu esa integrativ metodlarni faqat nazariy jihatdan asoslash bilan cheklanmay, ularni ta'lim amaliyotiga samarali tatbiq etish yo'llarini ishlab chiqishni talab qiladi.

Mamlakatimizda ham inklyuziv ta'limni rivojlantirish, alohida ta'lim ehtiyojiga ega bo'lgan o'quvchilar uchun qulay pedagogik sharoit yaratish, ularning jamiyatga to'laqonli integratsiyasini ta'minlash bo'yicha qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Ushbu jarayonda ta'lim subyektlari faoliyatini o'zaro bog'liq holda tashkil etish, hamkorlikka asoslangan pedagogik muhitni yaratish, individual va differensial yondashuvni kuchaytirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, inklyuziv ta'lim sharoitida subyekt faoliyatining integrativ modeli o'quvchilarning bilish faolligi, ijtimoiy moslashuvi, kommunikativ kompetensiyasi va shaxsiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shundan kelib chiqib, mazkur maqolada inklyuziv ta'limda subyekt faoliyatini integrativ tashkil etish metodlarini amaliy joriy etish tajribasi, uning tashkiliy-pedagogik asoslari, samarali mexanizmlari hamda ta'lim jarayonidagi natijadorlik ko'rsatkichlari tahlil qilinadi. Tadqiqotning dolzarbligi inklyuziv ta'lim sifatini oshirish, subyektlar o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash va integrativ yondashuvning amaliy imkoniyatlarini ochib berish bilan belgilanadi.

Adabiyotlar tahlili

Inklyuziv ta'lim nazariyasi va amaliyoti bo'yicha xalqaro adabiyotlarda, avvalo, ta'limning huquqiy va ijtimoiy-adolat tamoyillari ustuvor yo'nalish sifatida talqin qilinadi. BMTning Nogironlar huquqlari to'g'risidagi konvensiyasining 24-moddasida inklyuziv ta'lim barcha bosqichlarda diskriminatsiyasiz va teng imkoniyatlar asosida ta'minlanishi lozimligi belgilangan. UNESCO ham inklyuziv ta'limni alohida guruhlar uchun maxsus mexanizm emas, balki ta'lim tizimining barcha o'quvchilar ehtiyojiga moslashuvchi yaxlit modeli sifatida izohlaydi. Shu jihatdan inklyuzivlik ta'limga kirish bilangina cheklanmay, ishtirok, qo'llab-quvvatlash, moslashtirilgan pedagogika va natijadorlikni ham qamrab oladi.

UNESCOning 2020-yildagi Global Education Monitoring Report hisobotida "inklyuziya" tushunchasi "all means all" tamoyili asosida sharhlanib, ta'lim tizimida chetlanish xavfi bo'lgan barcha qatlamlarni qamrab olish zarurligi ta'kidlanadi. Hisobotda inklyuziv ta'lim muvaffaqiyati faqat normativ hujjatlar bilan emas, balki maktab madaniyati, boshqaruv, o'qitish metodlari, resurslar taqsimoti va monitoring tizimi bilan chambarchas bog'liqligi ko'rsatilgan. Mazkur yondashuv biz ko'rib chiqayotgan subyekt faoliyatini integrativ tashkil etish masalasiga bevosita mos keladi, chunki bunda pedagog, o'quvchi, ota-ona va mutaxassislar o'rtasidagi hamkorlik markaziy o'rin tutadi.

M. Ainscow va S. Milesning ishlarida inklyuziv ta'limning samaradorligi maxsus, tor yo'naltirilgan texnologiyalar bilangina emas, balki maktab ichida va maktabdan tashqarida manfaatdor tomonlar hamkorligini kuchaytirish, kontekstga mos dalillardan foydalanish hamda ta'limdagi to'siqlarni birgalikda bartaraf etish orqali ta'minlanishi asoslab berilgan. Ularning yondashuvi inklyuzivlikni alohida bolaga qo'shimcha xizmat ko'rsatish emas, balki butun ta'lim muhitini qayta tashkil etish jarayoni sifatida ko'rsatadi. Bu qarash subyektlar faoliyatining integrativ tashkil etilishi, ya'ni o'zaro bog'liq va maqsadga yo'naltirilgan hamkorlik mexanizmlarini ishlab chiqishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

T. Booth va M. Ainscow tomonidan ishlab chiqilgan *Index for Inclusion* inklyuziv maktabni rivojlantirishning amaliy modeli sifatida keng e'tirof etiladi. Ushbu manbada inklyuzivlik uch yo'nalish — inklyuziv madaniyatni yaratish, inklyuziv siyosatni ishlab chiqish va inklyuziv amaliyotni rivojlantirish — orqali izohlanadi. Mazkur modelning ahamiyati shundaki, u inklyuziv ta'limni faqat metodlar yig'indisi emas, balki barcha subyektlarning ishtirokiga tayangan tizimli faoliyat sifatida ko'rsatadi. Aynan shu nuqtai nazar maqola mavzusidagi "subyekt faoliyatini integrativ tashkil etish" masalasining nazariy negizini mustahkamlaydi.

L. Florian va K. Black-Hawkins tadqiqotlarida "inclusive pedagogy" tushunchasi alohida ilmiy yo'nalish sifatida rivojlantirilib, o'qituvchining vazifasi ayrim o'quvchilarni "maxsus holat" sifatida ajratish emas, balki barcha o'quvchilar uchun umumiy ta'lim maydonida ishtirok imkoniyatini kengaytirishdan iborat ekani asoslanadi. Mualliflar inklyuziv pedagogikani o'qituvchining kasbiy qarorlari, moslashuvchan metodikasi va sinfdagi xilma-xillikka ochiqligi bilan bog'laydilar. Bu yondashuv integrativ tashkil etish metodlarining amaliy ahamiyatini oshiradi, chunki u faqat tashkiliy choralarni emas, balki kundalik pedagogik amaliyotni ham o'zgartirishni talab qiladi.

UNICEF materiallarida inklyuziv ta'limni samarali yo'lga qo'yish uchun maktab infratuzilmasi, o'quv muhiti, o'qituvchilar tayyorgarligi, oilalar bilan muloqot, ko'p tarmoqli qo'llab-quvvatlash va o'quvchilarning xavfsiz ishtirokini ta'minlash zarurligi qayd etiladi. Ayniqsa, UNICEFning inklyuziv ta'lim bo'yicha sharh va qo'llanmalarida ota-onalar, maktab ma'muriyati, o'qituvchilar va tashqi xizmatlar o'rtasidagi muloqot alohida omil sifatida ko'rsatiladi. Demak, xalqaro adabiyotlarda integrativ tashkil etishning asosiy belgisi sifatida ko'p subyektli hamkorlik va kompleks qo'llab-quvvatlash konsepsiyasi mustahkam o'rin olgan.

O'zbekiston kontekstida ham inklyuziv ta'lim bo'yicha normativ va tahliliy manbalarda hamkorlikka asoslangan yondashuvning dolzarbligi ta'kidlanadi. UNICEF Uzbekistan tomonidan tayyorlangan siyosiy sharhda mamlakatda inklyuziv ta'lim tizimini shakllantirish bo'yicha

qadamlar qo'yilgani, biroq ta'lim muassasalarida qo'llab-quvvatlovchi muhit, monitoring, sheriklik va o'tish bosqichlarini ta'minlash kabi yo'nalishlarni yanada kuchaytirish lozimligi ko'rsatilgan. Ushbu hujjatda ta'lim hamjamiyatining barcha a'zolari teng hurmat qilinishi, o'quvchi o'zini qadrlangan va eshitilgan his qilishi, shuningdek, hamkorlik va muntazam baholash tizimi zarurligi alohida qayd etiladi. Bu holat inklyuziv ta'limda subyekt faoliyatini integrativ tashkil etish metodlarini amaliy joriy etish bo'yicha tadqiqotlar uchun milliy-amaliy asos yaratadi.

Shu bilan birga, tahlil qilingan adabiyotlar shuni ko'rsatadiki, mavjud manbalarda inklyuziv ta'limning huquqiy, metodologik va umumdidaktik asoslari yetarlicha yoritilgan bo'lsa-da, aynan subyektlar faoliyatini integrativ tashkil etish metodlarining amaliy joriy etilish tajribasi, uning bosqichlari, mexanizmlari va natijadorlik ko'rsatkichlari bo'yicha maxsus tadqiqotlar nisbatan kam. Ayniqsa, pedagog, ota-ona, psixolog, defektolog va ma'muriyat o'rtasidagi funksional integratsiyaning amaliy modeli hamda uni monitoring qilish usullarini chuqurroq ishlab chiqish zarur. Demak, maqola mavzusi mavjud ilmiy adabiyotlarning mantiqiy davomi bo'lib, inklyuziv ta'lim amaliyotida integrativ metodlarni tatbiq etish tajribasini tizimlashtirishga qaratilgan.

Muhokama va natijalar

Tadqiqot doirasida inklyuziv ta'limda subyekt faoliyatini integrativ tashkil etish metodlarini amaliy joriy etish jarayoni shuni ko'rsatdiki, mazkur yondashuv ta'lim muhitining barcha ishtirokchilarini yagona maqsad asosida birlashtirishga xizmat qiladi. Inklyuziv ta'lim xalqaro yondashuvlarda ham alohida ehtiyojli bolani shunchaki umumiy sinfga joylashtirish bilan cheklanmay, balki uning o'qishi, ishtiroki va rivojlanish imkoniyatlarini tizimli ravishda qo'llab-quvvatlaydigan butun ta'lim muhitini qayta tashkil etishni nazarda tutadi. Shu sababli amaliy joriy etishda asosiy e'tibor o'qituvchi, o'quvchi, ota-ona, psixolog, defektolog va ma'muriyat o'rtasidagi uzviy hamkorlikni yo'lga qo'yishga qaratildi.

Amaliy tajriba shuni ko'rsatdiki, integrativ tashkil etish metodlari qo'llanilgan sharoitda ta'lim jarayonining fragmentarligi kamayadi, mas'uliyat taqsimoti aniqroq ko'rinish oladi va har bir subyektning vazifasi yagona pedagogik natijaga yo'naltiriladi. Ayniqsa, individual ta'lim trayektoriyasini ishlab chiqish, pedagogik kuzatuv natijalarini mutaxassislar bilan muhokama qilish, ota-onalarni rivojlantiruvchi faoliyatga jalb etish hamda refleksiv tahlil asosida keyingi ishlarni rejalashtirish samarali mexanizm sifatida namoyon bo'ldi. Bu holat UNESCO va UNICEF materiallarida ko'rsatilgan ko'p subyektli hamkorlik, moslashtirilgan pedagogika va kompleks qo'llab-quvvatlash tamoyillari bilan uyg'unlashadi.

Joriy etish jarayonida eng muhim natijalardan biri o'quvchilarning ta'limdagi ishtiroki faollashganida kuzatildi. Integrativ yondashuv asosida tashkil etilgan mashg'ulotlarda o'quvchilar o'zlarini xavfsizroq, qo'llab-quvvatlangan va pedagogik jarayonning faol ishtirokchisi sifatida his etishi kuchaydi. Buning natijasida darsdagi kommunikativ faollik, topshiriqlarni bajarishga bo'lgan qiziqish va guruh bilan ishlashga moslashuv darajasi oshdi. Inklyuziv ta'lim bo'yicha xalqaro manbalarda ham "learning and participation" tushunchalari asosiy mezon sifatida ko'riladi. Demak, kuzatishlarimiz ushbu ilmiy qarashlar bilan mos keladi.

Muhokama natijalari shuni ham ko'rsatdiki, integrativ metodlar samaradorligi faqat metodik vositalarning o'ziga emas, balki ta'lim muassasasidagi umumiy tashkiliy madaniyatga ham bog'liq. Agar maktab yoki ta'lim tashkilotida inklyuziv qadriyatlar, hamkorlikka ochiqlik va doimiy tahlil-amaliyot mexanizmlari shakllangan bo'lsa, integrativ yondashuv barqarorroq natija beradi. Aksincha, subyektlar o'rtasida axborot almashinuvi sust bo'lsa, pedagogik qarorlar bir-biridan uzilib qoladi va individual qo'llab-quvvatlash tizimi yetarli darajada ishlamaydi. Shu ma'noda, amaliy tajriba integrativ tashkil etishning metodik emas, balki tizimli xarakterga ega ekanini tasdiqladi.

Tahlil davomida ota-onalar bilan hamkorlik alohida natijador omil sifatida namoyon bo'ldi. Ota-onalar ta'lim jarayoniga faqat kuzatuvchi sifatida emas, balki faol hamkor sifatida jalb etilganda, o'quvchining rivojlanish dinamikasini izchil kuzatish, uy va maktab talablari o'rtasida

uyg'unlikni ta'minlash hamda psixologik qo'llab-quvvatlash samaradorligini oshirish imkoniyati kengaydi. Bu esa inklyuziv ta'limda subyekt faoliyati integratsiyasining markazida o'quvchi manfaatlari turishi kerakligini ko'rsatadi. UNICEF Uzbekistan siyosiy sharhida ham inklyuziv muhitni yaratishda oilalar va ta'lim hamjamiyati o'rtasidagi hamkorlik muhim omil sifatida qayd etilgan. Natijalarning yana bir muhim jihati shundaki, integrativ yondashuv pedagog faoliyatining mazmunini ham o'zgartiradi. O'qituvchi endi faqat bilim beruvchi emas, balki muvofiqlashtiruvchi, kuzatuvchi, motivator va hamkorlik jarayonini boshqaruvchi subyekt sifatida maydonga chiqadi. Bu holat *inclusive pedagogy* tamoyillariga mos bo'lib, unda asosiy vazifa ayrim o'quvchilarni ajratib qo'llab-quvvatlash emas, balki barcha o'quvchilar uchun ishtirok imkoniyatini kengaytirishdan iborat deb qaraladi. Shu bois amaliy joriy etish natijalari inklyuziv ta'limda pedagogning kasbiy kompetensiyalarini ham qayta ko'rib chiqish zaruratini ko'rsatadi. Umuman olganda, olingan natijalar inklyuziv ta'limda subyekt faoliyatini integrativ tashkil etish metodlari amaliy jihatdan samarali ekanini ko'rsatdi. Ushbu metodlar ta'lim sifati, subyektlararo hamkorlik, o'quvchilarning ijtimoiy moslashuvi va faol ishtirokini kuchaytirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, mazkur yondashuvni keng tatbiq etish uchun pedagoglarni maxsus tayyorlash, ko'p tarmoqli hamkorlik mexanizmlarini institutsional darajada mustahkamlash, monitoring va reflektiv baholash vositalarini takomillashtirish zarur. Demak, integrativ tashkil etish metodlarining amaliy joriy etilishi inklyuziv ta'limning mazmuniy va tashkiliy sifat ko'rsatkichlarini yaxshilashga xizmat qiluvchi istiqbolli pedagogik yo'nalish sifatida baholanishi mumkin.

Inklyuziv ta'limda subyekt faoliyatini integrativ tashkil etish metodlarini amaliy joriy etish tajribasi shuni ko'rsatadiki, mazkur yondashuv ta'lim jarayonining yaxlitligi, izchilligi va samaradorligini ta'minlashda muhim pedagogik asos hisoblanadi. Ta'lim jarayonida o'qituvchi, o'quvchi, ota-ona, psixolog, defektolog va boshqa mutaxassislarining o'zaro hamkorlikda faoliyat yuritishi inklyuziv muhitni shakllantirishga, har bir o'quvchining individual ehtiyojlarini hisobga olishga hamda uning ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari integrativ tashkil etish metodlari qo'llanilgan sharoitda subyektlararo aloqa mustahkamlanishi, pedagogik jarayonning muvofiqlashtirilishi, o'quvchilarning ijtimoiy moslashuvi, ta'limdagi ishtiroki va kommunikativ faolligi oshishini ko'rsatdi. Ayniqsa, individual yondashuv, differensial ta'lim, kompleks qo'llab-quvvatlash, reflektiv monitoring va hamkorlikka asoslangan pedagogik faoliyat inklyuziv ta'lim samaradorligini belgilovchi asosiy omillar sifatida namoyon bo'ldi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Конвенция о правах инвалидов. — Нью-Йорк: Организация Объединённых Наций, 2006. — 29 с.
2. Комитет по правам инвалидов. Общий комментарий № 4 (2016) о праве на инклюзивное образование. — Женева: Организация Объединённых Наций, 2016. — 19 с.
3. UNESCO. Глобальный мониторинговый доклад по образованию 2020: Инклюзия и образование: каждый значит каждый. — Париж: UNESCO, 2020. — 448 с.
4. Booth T., Ainscow M. Индекс инклюзии: развитие обучения и участия в школах. — Бристоль: Centre for Studies on Inclusive Education, 2002. — 103 с.
5. Florian L., Black-Hawkins K. Исследование инклюзивной педагогики // *British Educational Research Journal*. — 2011. — Т. 37, № 5. — С. 813–828. — DOI: 10.1080/01411926.2010.501096.
6. Ainscow M., Miles S. Обеспечение инклюзивного образования для всех: что дальше? // *Prospects*. — 2008. — Т. 38, № 1. — С. 15–34. — DOI: 10.1007/s11125-008-9055-0.
7. UNICEF. Инклюзивное образование: понимание статьи 24 Конвенции о правах инвалидов. — Женева: Региональное отделение ЮНИСЕФ по Европе и Центральной Азии, 2017. — 16 с.